

บทความเทคนิค (Technical Article)

จิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ: รูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ

The Integrated Buddhist Public Mind: Systematic Development Model

บุญจักรวาล รอดบำเรอ¹, วรวิทย์ กุลจิราภรณ์², อีร์ ภวังคนันท์³, สุรพล ทับทิมหิน⁴, ทินกร ภาคนาม⁵
นักวิชาการอิสระ^{1,2,3,4,5}

Bunchakkrawan Rotbamroe¹, Worawit Kuljirakarn², Thira Bhawangkanantha³, Surapon Tabtimhin⁴ and
Thinnakorn Paknam⁵
Independent scholars^{1,2,3,4,5}

Received: January 08, 2022 Revised: January 15, 2022, Accepted: February 7, 2022

บทคัดย่อ

จิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการเป็นพฤติกรรมที่เห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกันโดยมุ่งเน้นการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกันที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ไตรสิกขา และหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มีรูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ 6 ระยะ ได้แก่ การเตรียมการ การประเมินก่อนดำเนินการ การพัฒนา การฝึกปฏิบัติ การประเมินผลหลังดำเนินการ และการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

คำสำคัญ : รูปแบบการพัฒนา, จิตสาธารณะ, พุทธบูรณาการ

Abstract

The integrated Buddhist public mind is the behavior of altruism by refraining from causing damage to public property, maintaining common property, respecting the rights of others to share property with as focusing on giving non-intrusion and aiming for mutual benefits that combined Buddhist principles in practice, such as the Sangahavatthu IV, Brahmavihara Dhamma IV, Threefold Principles, and the disciples' social welfare principles based on Buddhist principles. There are 6 phases of the systematic development model, which are preparation, assessment, treatment, practice, evaluation, and feedback.

Keywords: Development Model, Public Mind, Integrated Buddhist

¹ Corresponding author, Tel. 0972519338, E-mail: sj_boon@hotmail.com

บทนำ

จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะสำคัญของการเป็นพลเมืองดีของประเทศและพลเมืองโลก เพราะบุคคลที่มีจิตสาธารณะจะเป็นผู้ที่ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม พร้อมทั้งจะเสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมโดยการช่วยเหลือผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 ได้กล่าวไว้ในมาตราที่ 23, 24 และ 26 เกี่ยวกับการจัดการศึกษา สรุปได้ว่า ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยต้องผสมผสานสาระความรู้เหล่านั้นให้ได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงงามไว้ในทุกวิชา และให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาการประเมินของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกต พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมการทดสอบ ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมในแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา ได้อย่างมีความสุข ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้มุ่งมั่นขยายโอกาสทางการศึกษาให้เยาวชนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างกว้างขวางทั่วถึง (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2548) “จิตสาธารณะ” จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของคนไทยที่สังคมในปัจจุบันเรียกร้องให้พัฒนากันอย่างจริงจัง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) ให้เหตุผลว่า การที่คนไทยควรมีจิตสาธารณะเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง ดังนี้ *ประการแรก* กระแสการแข่งขันและระบบทุนนิยม จากสภาพการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น ทำให้ผู้คนจำนวนมากต่างมุ่งกอบโกยผลประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัว ไม่สนใจว่าผู้อื่นจะได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ รวมทั้งขาดความสนใจในภาพรวมของประเทศ เนื่องจากคิดว่าตัวเองไม่ได้มีส่วนรับผิดชอบต่อตรงกันข้ามเรื่องนั้นๆ แม้รู้ว่าจะเกิดผลเสียอย่างไรก็ตามมา ตาม ดังนั้น หากเราไม่ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมให้เกิดขึ้นกับคนรุ่นใหม่แล้ว ย่อมน่าเป็นห่วงสังคมไทยในอนาคต ที่จะเต็มไปด้วยการแก่งแย่งและความเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง *ประการที่สอง* กระแสโลกเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากสภาวะการณ์เสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ การทำลายสิ่งแวดล้อม การเกิดภาวะเรือนกระจก การตัดไม้ทำลายป่า จนเกิดปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติ หรือการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ฯลฯ นำไปสู่กระแสการเรียกร้องอย่างเข้มข้นในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่เพียงเท่านั้นยังถูกนำไปใช้เป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดเป็นกติกาเงื่อนไขสากลในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ ธุรกิจการค้า และการเมืองให้เราต้องปฏิบัติตาม *ประการที่สาม* วิกฤตทางคุณธรรมจริยธรรม วิกฤตการเสื่อมถอยทางคุณธรรมจริยธรรมและปัญหาสังคมศึกษาต่างๆ ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น อาทิ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม การลักขโมยการคอร์รัปชัน การขาดจรรยาบรรณในวิชาชีพ ฯลฯ โดยเราไม่สามารถที่จะบอกปิดได้เลยว่าไม่เกี่ยวข้องกับเรา เนื่องจากโลกที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายถึงกันอย่างแน่นแฟ้น ส่งผลให้ทุกฝ่ายได้รับผลกระทบเชื่อมโยงถึงกันหมด แม้ว่าตนจะไม่ได้เป็นผู้ก่อก็ตาม และปัญหามากมายเหล่านี้กำลังรอการช่วยเหลือและแก้ไขอย่างเร่งด่วนโดยการร่วมมือจากประชาชนทุกคน ไม่ใช่รอคอยแต่เพียงการช่วยเหลือจากรัฐเท่านั้น และ *ประการสุดท้าย* สังคมชุมชนวิถี กระแสของการรวมกลุ่มของประชาชนสังคม ที่ประชาชนจากกลุ่มต่างๆ จะเข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องการดูแล การตรวจสอบ รวมถึงการเข้ามาพัฒนาชุมชนและสังคมส่วนรวมมากขึ้น สิ่งสำคัญคือ คนเหล่านี้จำเป็นต้องมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม จึงจะทำให้การรวมกลุ่มนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ และพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง มิใช่เป็นการใช้ช่องทางนี้ในการ

แสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ดังนั้น จากกระแสการแข่งขันและระบบทุนนิยม กระแสเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิกฤตทางคุณธรรมจริยธรรม และสังคมชุมชนวิถีที่เปลี่ยนแปลงไป จึงควรเร่งสร้างการมีจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อให้เกิดการแสดงออกถึงการไม่ยึดเอาประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่เพียงแคให้ตนเองอยู่รอดเท่านั้น

สำหรับจิตสาธารณะในทางพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมสำหรับพุทธศาสนิกชนพึงยึดถือปฏิบัติซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (2548) ได้กล่าวถึงปัจจัยภายในเกี่ยวกับการคิดความรู้สึกที่ส่งผลให้แต่ละคนแสดงพฤติกรรมจิตสาธารณะ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 โดยสรุปว่า การลงมือทำสาธารณประโยชน์จะได้ผลสมบูรณ์ต้องมีรากฐานที่เกิดจากความคิดความระลึกซึ่งเป็นคุณธรรมในใจที่แต่ละคนยึดถือ ได้แก่ **พรหมวิหาร 4** ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่รากฐานของพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมการทำเพื่อสาธารณประโยชน์จะเข้มแข็ง ส่วน **สังคหวัตถุ 4** จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะของผู้ที่คำนึงถึงส่วนรวมมุ่งประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับ ว.วิชเมธี (2554) ที่กล่าวไว้ในหนังสือ “เธอคือโพธิสัตว์” ว่าจิตสาธารณะถือเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการแสดงออกถึงภาวะผู้นำจะเห็นได้จากความเสียสละของพญาวานรเมื่อพระโพธิสัตว์ของเรานั้นเสวยพระชาติเป็นพญาวานรที่เปี่ยมไปด้วยจิตอาสา มีความเสียสละในการรับใช้ฝูงลิงของตนเองแล้วตัดสินใจอุทิศตนเป็นส่วนหนึ่งของเผ่าวัลย์นั้นด้วย โดยใช้ 2 ขาหลังเกาะกิ่งไม้ของอีกฝั่งหนึ่ง ส่วน 2 มือข้างหน้า ถือปลายของเถาวัลย์ไว้อย่างมั่นคงแล้วก็ผูกเถาวัลย์นั้นเข้ากับตัว ดึงจนมันไถ่แน่นหนาแล้วตะโกนให้บริวารของตัวเองไต่เถาวัลย์ข้ามมา ลิงหลายร้อยตัวไต่เถาวัลย์ข้ามมาจากหน้าผาฝั่งหนึ่งไปยังอีกฝั่งหนึ่ง พอถึงจุดที่พญาวานรอุทิศตนเป็นเถาวัลย์ บริวารไม่อยากจะเหยียบแต่พระโพธิสัตว์บอกว่าให้เหยียบไปเลย อย่าไปคิดอะไรมาก สิ่งสำคัญที่สุดของเราตอนนี้คือ ทำอย่างไรจะทำให้เรารอด เหล่าวานรก็ได้ไต่เถาวัลย์ข้ามฝั่งไป โดยเหยียบบนหลัง บนหัว บนไหล่ ของพญาวานร เอาชีวิตรอดได้ทั้งหมด ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้เสียสละตนเองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมนั่นเอง ดังนั้น เพื่อบูรณาการจิตสาธารณะในโลกยุคปัจจุบันเข้ากับจิตสาธารณะทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ผู้เขียนจึงนำเสนอแนวคิดจิตสาธารณะในทัศนะต่างๆ ทั้งในมุมมองของโลกปัจจุบันและมุมมองทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การบูรณาการเป็นรูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ อันจะเอื้อประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะของนักวิชาการไทย

ในประเด็นความหมายของจิตสาธารณะนั้น มีผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้สอดคล้องกัน เช่น พระธรรมปิฎก (2558) ให้ความหมายไว้อย่างครอบคลุมว่า เป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมการรักษากฎกติกาใช้เสรีภาพเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวมคือทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดี โดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองและส่วนรวมให้สอดคล้องกัน ในขณะที่ วิชัย วงศ์ใหญ่ (2554) ได้อธิบายว่า จิตสาธารณะมีคำที่ใช้ใกล้เคียงกันอยู่สองคำ คือ “จิตอาสา” (voluntary mind) หมายถึง จิตใจที่คิดช่วยเหลือผู้อื่น จิตใจที่เป็นผู้ให้ เช่น ให้สิ่งของ ให้เงิน ให้ความช่วยเหลือด้วยกำลังร่างกาย แรงสมอง ซึ่งเป็นการเสียสละ สิ่งที่ตนเองมีแม้กระทั่งเวลา โดยมีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ เป็นการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ส่งผลให้แสดงพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 2) การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ 3) การมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ส่วนคำว่า “จิตสาธารณะ” (public mind) บางครั้งอาจใช้คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง จิตใจที่คำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน คำนึงถึงบุคคลอื่นที่ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน รวมทั้งมีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ส่งผลทำให้แสดงพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) การงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม 2) การมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม และ 3) การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม

สอดคล้องกับ ชาย โพธิสิตา (2546) ที่ให้ความหมายว่าเป็นความตระหนักและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมโดยมองจากการแสดงออกทางพฤติกรรมอันสะท้อนถึงสิ่งที่อยู่ในใจของผู้ที่แสดงพฤติกรรมนั้นเป็นหลักซึ่งหมายถึงการกระทำที่แสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมนั่นเอง โดยอธิบายเพิ่มเติมว่า คำว่าจิตสาธารณะประกอบด้วยคำว่าจิตและสาธารณะการทำความเข้าใจความหมายของคำว่าจิตสาธารณะจึงต้องทำความเข้าใจคำทั้ง 2 คำนี้คำว่าจิต โดยนัย หมายถึง จิตสำนึกซึ่งมีความหมายในเชิงสังคมว่าหมายถึงความตระหนักซึ่งแสดงออกทางการกระทำหรือพฤติกรรม คำว่า **สาธารณะ** หมายถึงเพื่อประชาชนทั่วไปไม่ได้เป็นของผู้ใดผู้หนึ่งสาธารณะเป็นเรื่องของส่วนรวมเป็นเรื่องที่เหนือจากเรื่องของส่วนตัวคือมีผู้อื่นเกี่ยวข้องด้วยสาธารณะมีหลายระดับเช่นระดับครอบครัวระดับชุมชนหรือท้องถิ่นระดับประเทศชาติ (ปฐมมณี: 4 558) การพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นสาธารณะพิจารณาได้จากสิ่งที่เกี่ยวข้องสองประการคือสิทธิการเข้าถึงและสิทธิการใช้ประโยชน์โดยใครจะเป็นเจ้าของหรือมีหรือไม่เจ้าของก็ไม่ใช้คุณลักษณะที่จะกำหนดว่าเป็นสาธารณะหรือไม่สิ่งที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือประชาชนทั่วไปหรือรัฐเป็นเจ้าของหากคนทั่วไปสามารถเข้าถึงหรือใช้ประโยชน์ได้ก็ถือว่าเป็นสาธารณะด้วยอย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง (ชาย โพธิสิตาและคณะ, 2543) สิ่งที่เป็นสาธารณะจึงควรเป็นทั้งสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติเช่นต้นไม้ป่าไม้แม่น้ำอากาศและสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกเช่นโทรศัพท์สาธารณะสวนสาธารณะถนนและทางเท้ารวมทั้งสถานที่ให้บริการต่างๆทั้งของรัฐและเอกชน เช่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาล ผู้รู้หลายคนให้ความหมายของคำว่าจิตสาธารณะไว้เช่นเดียวกับ พระไพศาล วิสาโล (2544) ที่ให้ความหมายโดยสรุปว่า เป็นความสำนึกใฝ่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะรวมถึงความเคารพและห่วงหาผูกพันต่อส่วนรวมมิใช่เฉพาะครอบครัวญาติมิตรคนรอบข้างหรือชุมชนละแวกบ้านเท่านั้นหากครอบคลุมไปถึงบุคคลอื่นที่ไม่รู้จักไม่เคยพบแต่ก็รู้อยู่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัดเช่นเดียวกัน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม โดยพยายามหาโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจัง และมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง ในขณะที่ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2540) กล่าวถึงจิตสาธารณะในลักษณะของสำนึกทางสังคม ประกอบด้วย ความรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกมีส่วนร่วมเสียสละกับสังคม โดยรู้จักเข้าใจ และมองเห็นระบบโครงสร้างของสังคม มองเห็นปัญหา ทางเลือกและทางออกต่าง ๆ ของปัญหาในสังคม สามารถเชื่อมโยงปัญหาของสังคมเข้ากับบทบาทหน้าที่ของตน และพร้อมที่จะร่วมแก้ปัญหากับคนอื่น ๆ ในสังคมอย่างมีระบบ และเป็นประชาธิปไตย

จากการศึกษาความหมายของจิตสาธารณะดังกล่าวข้างต้น พบว่า การให้ความหมายของจิตสาธารณะกล่าวถึงจิตใจที่คำนึงถึงส่วนรวมโดยแสดงออกทางการกระทำซึ่งความหมายของจิตสาธารณะประกอบด้วย 3 ส่วนได้แก่ 1) ส่วนที่แสดงถึงจิตใจได้แก่ความตระหนักการตระหนักรู้เอาใจใส่ความสำนึกการคำนึงถึงและความรับผิดชอบต่อ 2) ส่วนที่แสดงถึงความเป็นส่วนรวมได้แก่ผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตนเรื่องของ

ส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติกิจการสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัดเรื่องของส่วนรวมที่ได้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคมความปรารถนาของส่วนรวมผลประโยชน์ของส่วนรวมได้ ผลประโยชน์แก่ตัวเอง และส่วนรวมให้สอดคล้องกันเกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ของสาธารณะหรือสังคมและ3) ส่วนที่แสดงถึงการกระทำ ได้แก่ การใช้สติปัญญาเป็นธุระเข้าร่วมมีส่วนร่วมการดูแลสร้างสรรค์และความพยายามทำให้ดีขึ้น

แนวคิดจิตสาธารณะของนักวิชาการตะวันตก

คำว่า “จิตสาธารณะ” มีการใช้คำในภาษาไทยที่มีความหมายเป็นนัยเดียวกันคือจิตสำนึกทางสังคมจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะส่วนในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Public Mind หรือ Public Consciousness ซึ่งในทัศนะของนักวิชาการตะวันตก เช่น Oslan, Blekher and Chesnokova (1999) ที่ให้ความเห็นว่าหลักการและแนวคิดของจิตสาธารณะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะกำจัดความเห็นแก่ตัวของคนในสังคมเกิดขึ้นจากสำนึกส่วนบุคคลที่เกิดจากสติปัญญาที่นำไปสู่การปฏิบัติและความพยายามนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ของสาธารณะหรือสังคมเป็นการกระทำที่อยู่เหนือความต้องการส่วนบุคคลอย่างแท้จริง ในขณะที่ Chi (1998) สรุปได้ว่า จิตสำนึกสาธารณะหรือ Public consciousness เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความยุติธรรมต่อสังคมเพื่อแสดงความเอาใจใส่ต่อสังคมเป็นความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัวมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคมพยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริงโดยได้กล่าวถึงจิตสาธารณะว่ามี 3 ระดับคือจิตสาธารณะเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นจิตสาธารณะเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่งสังคมหนึ่งเช่นความเห็นอกเห็นใจความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความสามัคคีเป็นต้นและจิตสาธารณะเกี่ยวกับสังคม (Social Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกันเช่นจิตสำนึกด้านเศรษฐกิจจิตสำนึกด้านการเมืองจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมจิตสำนึกด้านสุขภาพเป็นต้น

ในขณะที่ Raj (1996) กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นคำที่ไม่สามารถให้คำจำกัดความได้ชัดเจนแต่สามารถอธิบายที่ใกล้เคียงได้ 2 แนวทาง ซึ่งแนวทางแรกเป็นความคิดที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง และแนวทางที่สอง หมายถึง จิตสำนึกของบุคคล เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีอยู่ตลอดเวลาแม้ช่วงว่างของเวลา เช่น การนอนหลับ จากความหมายของจิตสำนึกที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า จิตสำนึกเป็นพฤติกรรมภายใน อย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่แสดงออกถึงภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความปรารถนาต่างๆ เป็นภาวะทางจิต ตื่นตัว และรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้า เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ที่รวมตัวกันขึ้น และมีความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ต่างๆ เหล่านั้น และประเมินค่าสิ่งเหล่านั้นออกมาเป็นจิตสำนึกสาธารณะ (Public) เป็นคำที่มีความหมายกว้าง สามารถใช้ได้กับสิ่งของ บุคคล สถานที่และการกระทำ Sills (1972) กล่าวว่า สาธารณะเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสรุปความหมายของคำว่า สาธารณะ ได้ว่า สิ่งของ บุคคล สถานที่ และการกระทำ ที่เป็นของส่วนรวม ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะใช้ประโยชน์เป็นเจ้าของ ห่วงเหินในสิ่งเหล่านั้นร่วมกัน เมื่อรวมคำว่า จิตสำนึกและสาธารณะ จึงได้คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ (public consciousness) หรือจิตสาธารณะ (public mind) ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายและมีการเรียกที่แตกต่างกัน ได้แก่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกต่อสังคม จิตสำนึกต่อ

ส่วนรวม จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ เป็นต้น และ Kraft (1992) กล่าวถึงจิตสาธารณะไว้สอดคล้องกันว่าเป็นจิตสำนึกทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของบุคคลในการรับรู้ถึงความไม่ยุติธรรม ให้ความสำคัญกับความต้องการที่หลากหลายของบุคคลอื่น และมีการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม

กล่าวโดยสรุป ในทัศนะของนักวิชาการตะวันตก สรุปได้ว่าจิตสำนึกสาธารณะ หรือ Public consciousness เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความยุติธรรมหรือเอื้อประโยชน์ต่อสังคมเพื่อแสดงความเอาใจใส่ต่อสังคมเป็นความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัวมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคมพยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง 3 ลักษณะ คือ **ลักษณะแรก** เป็นจิตสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อตนเองที่เน้นการพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น **ลักษณะที่สอง** เป็นจิตสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นจิตสำนึกที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่ม เช่น ความเห็นอกเห็นใจความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น และ**ลักษณะที่สาม** จิตสาธารณะที่เอื้อประโยชน์แก่สังคม เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยส่วนรวมในด้านต่างๆ เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม หรือด้านสุขภาพ เป็นต้น

จิตสาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนา

พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญมาตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะของพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ให้ได้ข้ามพ้นจากกองทุกข์ถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นต้นแบบของบุคคลผู้มีจิตสาธารณะพุทธจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้ามี 3 ลักษณะ คือ 1) **โลกัตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก 2) **ญาติัตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ และ 3) **พุทธัตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (2548) ให้ความหมายจิตสาธารณะว่ามาจากคำว่า **จิต + สาธารณะ** คำว่าจิต หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์สภาพที่นึกคิด ความคิดใจโดยจิตเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งที่เป็นนามธรรมไม่มีรูปร่างอาศัยอยู่ในร่างกายของสัตว์ทั้งหลายมักตื่นรณกวัดแกว่งรักษายากห้ามยากมักตกไปในอารมณ์ที่ตนปรารถนาเกิดเร็วดับเร็วเที่ยวไปไกลและเที่ยวไปดวงเดียวแต่เป็นธรรมชาติที่ฝึกได้จิตนี้เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์คือรับอารมณ์อยู่เสมอจึงเรียกว่า “รู้อารมณ์” ส่วนคำว่า **สาธารณะ** หมายถึง ทั่วไป, สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด, เป็นของกลางสำหรับส่วนรวมซึ่งจากความหมายที่กล่าวมานี้ได้ข้อสรุปว่า **จิตสาธารณะ** คือ จิตที่คิดสร้างสรรค์เป็นกุศลปราศจากอคติและมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมคิดสร้างสรรค์คือคิดในทางที่ดีไม่ทำลายบุคคลสังคมวัฒนธรรมประเทศชาติและสิ่งแวดล้อมกรรมดีคือการกระทำและคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี สอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (2559) ให้ความหมายจิตสาธารณะโดยสรุปได้ว่า เป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวม การรักษากฎกติกา ใช้เสรีภาพเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวมคือทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดีโดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองและส่วนรวมให้สอดคล้องกัน

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นว่าถ้าใช้มุมมองของการคิดที่เป็นระบบไม่มองแยกส่วนจะพบว่าจิตสาธารณะจะเป็นประโยชน์ทั้งในระดับส่วนบุคคลหรือในระดับส่วนรวม ดังนั้น จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์พฤติกรรมสำคัญของจิตสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การให้ 2) การไม่เบียดเบียน และ 3) การมุ่งประโยชน์ ซึ่งการให้และการมุ่งประโยชน์จะสอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ส่วนการไม่เบียดเบียนจะสอดคล้องกับหลักธรรมพรหมวิหาร 4

รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

1. ความหมายของจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

จากการศึกษาความหมายของจิตสาธารณะทั้งในทัศนะของนักวิชาการไทย นักวิชาการตะวันตก และจิตสาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนาจะเห็นว่า นักวิชาการไทยจะให้ความสำคัญกับพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม การมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม และการเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม สอดคล้องกับมุมมองของนักวิชาการตะวันตกที่มุ่งเน้นพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับจิตสาธารณะตามแนวพุทธซึ่งสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของพฤติกรรมจิตสาธารณะพุทธบูรณาการ ได้ดังนี้

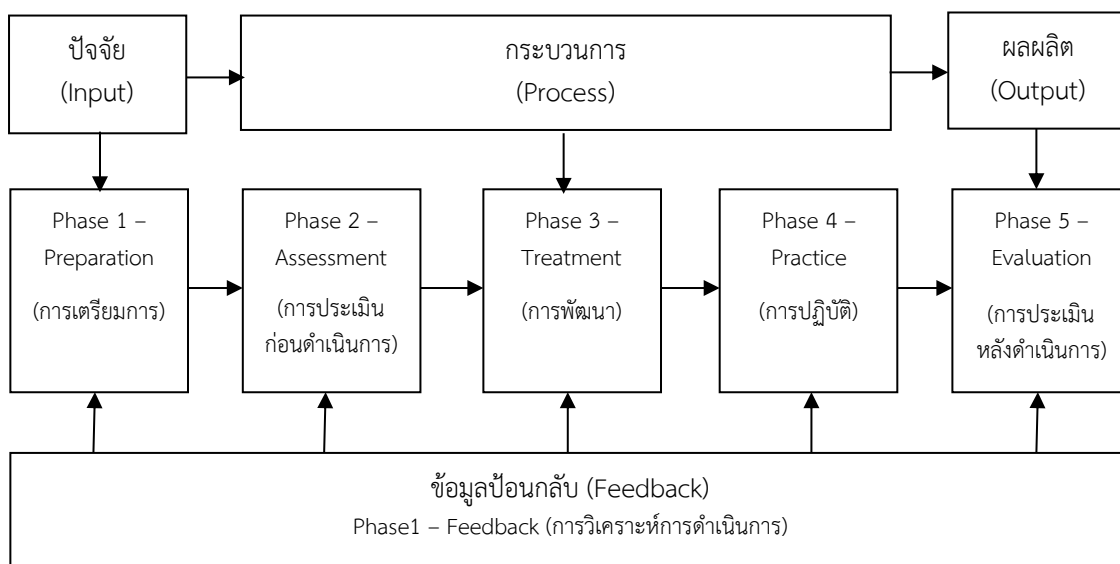
ตาราง 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์พฤติกรรมจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

ที่	พฤติกรรมหลัก	แนวคิดจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ (ไตรสิกขา)		
		การให้ (สังคหวัตถุ 4)	การไม่ เบียดเบียน (พรหมวิหาร 4)	การมุ่ง ประโยชน์ (สังคหวัตถุ 4)
1	แนวคิดจิตสาธารณะนักวิชาการไทย			
	1) การงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม	✓	✓	✓
	2) การมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม	✓	✓	✓
2	แนวคิดจิตสาธารณะนักวิชาการตะวันตก			
	1) การมุ่งเน้นพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น	✓	✓	✓
	2) การมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	✓	✓	✓
	3) การตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยส่วนรวม	✓	✓	✓

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่า จิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง พฤติกรรมการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกันโดยการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน โดยการผสมผสานหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ไตรสิกขา และหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา

2. รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

ในการพัฒนาบุคคลซึ่งอาจเรียกได้หลายอย่าง แต่ในความหมายส่วนใหญ่ นักวิชาการมักจะให้ความหมายว่าประกอบด้วย การดำเนินงานเกี่ยวกับ “การฝึกอบรม (training) การศึกษา (education) และการพัฒนา (development)” เพื่อเป็นการเพิ่มเติม/ปรับปรุง ความรู้ ทักษะ ทศนคติและพฤติกรรมของบุคคลอื่นจะช่วยพัฒนาสมรรถนะสำคัญ (key competencies) เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาในเชิงระบบนั้น สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2552) ที่ได้นำเสนอกรอบแนวคิดหลักในการสร้างรูปแบบการพัฒนาตามกระบวนการในการดำเนินการ 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การเตรียมการ ขั้นที่ 2 การประเมินก่อนดำเนินการ ขั้นที่ 3 การพัฒนา ขั้นที่ 4 การปฏิบัติ ขั้นที่ 5 ประเมินผลหลังดำเนินการ และขั้นที่ 6 การวิเคราะห์การดำเนินการ โดยมีหลักการและแนวคิดในการสร้างรูปแบบ ได้แก่ การกำหนดลำดับและขั้นตอนในโครงสร้างรูปแบบ โดยความสัมพันธ์ของแต่ละขั้นตอนของรูปแบบจะต้องเชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผลโครงสร้างของรูปแบบจะต้องสามารถบูรณาการและนำเสนอรูปแบบการดำเนินการได้ในรูปแบบของโครงสร้างหลักสูตรและรายละเอียดของหลักสูตรและในแต่ละขั้นตอนขององค์ประกอบของรูปแบบและในแต่ละองค์ประกอบย่อยของรูปแบบต้องสามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักสูตรได้อย่างอิสระ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบ

เมื่อพิจารณาในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนาคนทั้งทางกาย จิตใจและปัญญาเพื่อให้บุคคลดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม จิตใจสงบมั่นคงเป็นสมาธิและเกิดปัญญาที่รู้แจ้ง ซึ่งเมื่อแยกประเภทออกเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ถ้าบุคคลนำมาเป็นแนวปฏิบัติ สังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งการฝึกอบรมและพัฒนาตามหลักไตรสิกขาสามารถฝึกได้ในทุกการกระทำและฝึกหัดให้

รู้จักตนเองซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศีล สมาธิและปัญญาก้าวหน้ายิ่งขึ้น กล่าวคือ ต้องพิจารณาการกระทำของตนเองว่าไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น การกระทำดังกล่าวเป็นไปในทางที่ดี และในขณะเดียวกันจิตใจของเรานั้นต้องไม่มีความโลภ โกรธ คิตร้ายต่อผู้อื่น และต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาการกระทำของตนเองด้วยว่าถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ซึ่งเมื่อเราเข้าใจตนเองเราก็จะเข้าใจผู้อื่นเข้าใจต่อการอยู่ร่วมสังคมที่ต้องพึ่งพาเกื้อกูลกับผู้อื่น ฉะนั้น การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ก็คือการสร้างเสริมจิตสาธารณะให้เกิดกับตนเองซึ่งก็จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเช่นกัน

ดังนั้น การพัฒนาจิตสาธารณะตามแบบการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนามองว่ามนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์หรือปัญหาและปัญหานั้นมนุษย์เราสามารถแก้ไขได้ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหาแต่ในแง่ของการสังคมสงเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนามาปฏิบัติได้และหลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาประมวลได้ 7 ประการ คือ 1) ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ 2) ต้องยึดหลักทางสายกลาง 3) ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง 4) ต้องเป็นไปอย่างสมดุลง 5) ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม 6) ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต และ 7) ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แกตนเองและผู้อื่น โดยเน้นหลักการปฏิบัติตนตามกระบวนการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่ครอบคลุมทั้งการรับรู้และการรู้คิด เจตคติ การพัฒนาตนเองด้านทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านความรู้ ความคิด (ปัญญา) และการมีวิธีคิดเป็นคิดถูกต้องตามหลักเหตุผลเพื่ออุทิศตนให้ส่วนรวม (พฤติกรรมระดับบุคคล) และการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายช่วยแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม (พฤติกรรมระดับส่วนรวม)

อย่างไรก็ตาม ต้องถือเป็นหลักการว่าพัฒนาจิตสาธารณะสามารถสอดแทรกได้ในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีแนวทาง ดังนี้ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554)

1) การเป็นตัวแบบที่ดีด้านจิตสาธารณะอย่างสม่ำเสมอตามทฤษฎีกระจกเงา (mirror neuron theory) เมื่อผู้สอนแสดงพฤติกรรมใดๆ ออกมาอย่างสม่ำเสมอ แม้ไม่ต้องสอนโดยวาจาแต่เป็นการสอนโดยการกระทำ ผู้เรียนจะมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมนั้นด้วย การพัฒนาลักษณะนี้เป็นการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยกระบวนการซึมซับ การสังเกต การเลียนแบบพฤติกรรม แต่ควรใช้ควบคู่กับการสะท้อนผลตนเอง (reflection) ด้วย

2) การจัดการเรียนรู้ต้องผ่านกระบวนการการปฏิบัติ (action learning) โดยการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมจิตสาธารณะตามความเหมาะสมด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องจัดทำเป็นโครงการเฉพาะกิจขึ้นแต่ควรบูรณาการไปในทุกกิจกรรมการเรียนรู้และที่สำคัญจะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการปฏิบัติต่อเพื่อนและผู้สอน

3) การสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นการเรียนรู้จิตสาธารณะโดยทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วมความเห็นอกเห็นใจ (empathy) เอาใจผู้อื่นมาใส่ใจตนเอง เพื่อรับรู้ความรู้สึก และตอบสนองโดยการแสดงพฤติกรรมจิตสาธารณะอย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งภาษาพูดและภาษากาย

4) มุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนความคิดและมุมมอง (transformation of learning) ของผู้เรียนทำให้เห็นว่าผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมส่วนรวมได้ ไม่สำคัญว่าจะเรียนเก่ง สอบได้คะแนนดีหรือไม่ การปรับเปลี่ยนความคิดและมุมมองดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาจิตสาธารณะอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

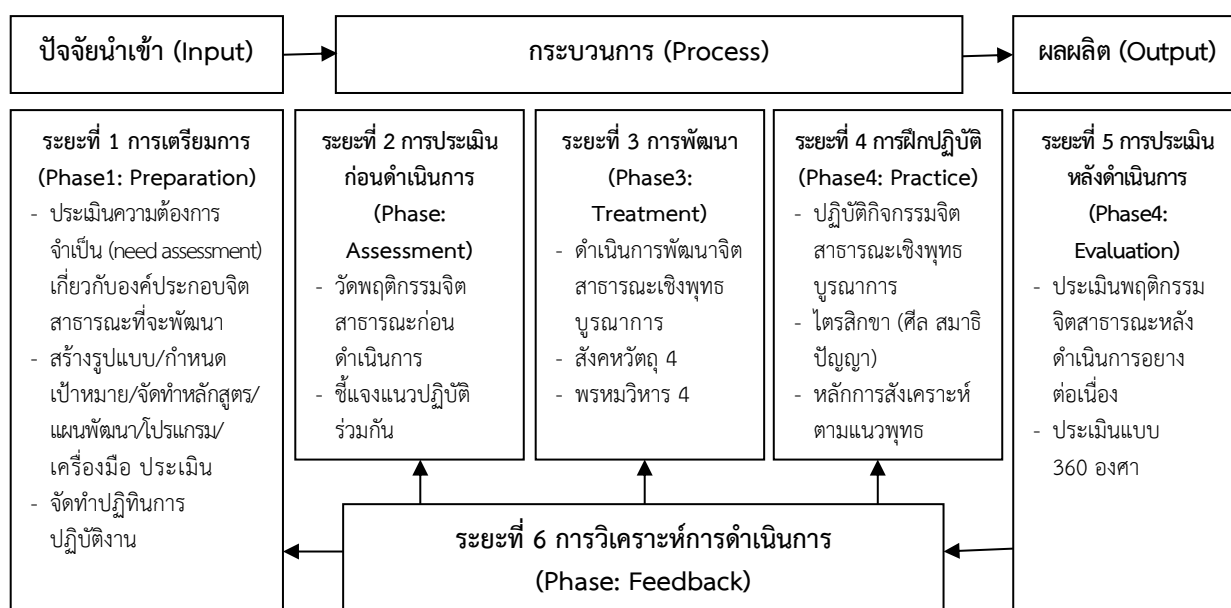
5) การจัดการเรียนรู้ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อนตนเอง (self - reflection) มุ่งให้เห็นความคิดและความรู้สึกของตนเองเมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่นหรือทำประโยชน์ต่อส่วนรวมรวมทั้งการกำหนดแนวทางสำหรับพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีจิตสาธารณะต่อไป

6) ผู้สอนต้องสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนว่าการมีจิตสาธารณะนั้นจะต้องไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองหรือบุคคลรอบข้างด้วยมิฉะนั้นจะเกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาสิ่งใดที่เกินกำลังที่เราจะทำได้เพียงคนเดียวต้องรู้จักสร้างแนวร่วมหรือเครือข่ายมาช่วยให้สำเร็จ

จากแนวคิดที่กล่าวมา ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะสามารถทำได้ทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กที่เป็นวัยแห่งการเรียนรู้ ผู้สอนเป็นหัวใจสำคัญในการปลูกฝังคุณลักษณะจิตสาธารณะสามารถพัฒนาพร้อมกัน สำหรับแนวทางการจัดการเรียนรู้จำเป็นต้องนำองค์ความรู้เชิงทฤษฎีมาปรับประยุกต์ให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน เริ่มจากตัวผู้สอนเองที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและค่อยๆ ขยายไปสู่การพัฒนาผู้เรียน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องพัฒนาไปถึงระบบคิดของผู้เรียนมากกว่าการให้ทำกิจกรรมโดยปราศจากการฝึกกระบวนการคิด

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยการงดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวมกัน การรักษากฎกติกาใช้เสรีภาพเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวมคือทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดีโดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองและส่วนรวมให้สอดคล้องกันโดยผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการพัฒนาควรเป็นรูปแบบเชิงระบบที่ให้ความสำคัญครอบคลุมทั้งปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลย้อนกลับ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

บทสรุป

จากแนวคิดดังกล่าว ซึ่งหากใช้มุมมองของการคิดที่เป็นระบบไม่มองแยกส่วนจะพบว่าจิตสาธารณะจะเป็นประโยชน์ทั้งในระดับส่วนบุคคลหรือในระดับส่วนรวม ดังนั้น จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์พฤติกรรมสำคัญของจิตสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การให้ 2) การไม่เบียดเบียน และ 3) การมุ่งประโยชน์ ซึ่งการให้และการมุ่งประโยชน์จะสอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ส่วนการไม่เบียดเบียนจะสอดคล้องกับหลักธรรมพรหมวิหาร 4 นั่นเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนาคนทั้งทางกาย จิตใจและปัญญาเพื่อให้บุคคลดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม จิตใจสงบมั่นคงเป็นสมาธิและเกิดปัญญาที่รู้แจ้ง ซึ่งเมื่อแยกประเภทออกเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ถ้าบุคคลนำมาเป็นแนวปฏิบัติ สังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งการฝึกอบรมและพัฒนาตามหลักไตรสิกขาสามารถฝึกได้ในทุกการกระทำและฝึกหัดให้รู้จักตนเองซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศีล สมาธิและปัญญาก้าวหน้ายิ่งขึ้น กล่าวคือ ต้องพิจารณาการกระทำของตนเองไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น การกระทำดังกล่าวเป็นไปในทางที่ดี และในขณะเดียวกันจิตใจของเรานั้นต้องไม่มีความโลภ โกรธ คิดร้ายต่อผู้อื่น และต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาการกระทำของตนด้วยว่า ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ซึ่งเมื่อเราเข้าใจตนเองเราก็จะเข้าใจผู้อื่นเข้าใจต่อการอยู่ร่วมสังคมที่ต้องพึ่งพาเกื้อกูลกับผู้อื่น ฉะนั้น การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ก็คือการสร้างเสริมจิตสาธารณะให้เกิดกับตนเองซึ่งก็จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเช่นกัน

นอกจากนี้ หากพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะตามแบบการสังคหสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาจะมองว่ามนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์หรือปัญหาและปัญหานั้นมนุษย์เราสามารถแก้ไขได้ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านนี้ของการสังคหสังเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติได้และหลักการสังคหสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาประมวลได้ 7 ประการ คือ 1) ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ 2) ต้องยึดหลักทางสายกลาง 3) ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง 4) ต้องเป็นไปอย่างสมดุล 5) ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม 6) ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต และ 7) ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น โดยเน้นหลักการปฏิบัติตนตามกระบวนการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่ครอบคลุมทั้งการรับรู้และการรู้คิด เจตคติ การพัฒนาตนเองด้านทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านความรู้ความคิด (ปัญญา) และการมีวิถีคิดเป็นคิดถูกต้องตามหลักเหตุผลเพื่ออุทิศตนให้ส่วนรวม (พฤติกรรมระดับบุคคล) และการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายช่วยแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม (พฤติกรรมระดับส่วนรวม)

จิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการจึงเป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกันโดยมุ่งเน้นการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกันที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ไตรสิกขา และหลักการสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มีรูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ 6 ระยะ ได้แก่ การเตรียมการ (Preparation) การประเมินก่อนดำเนินการ (Assessment) การพัฒนา (Treatment) การฝึกปฏิบัติ (Practice) การประเมินผลหลังดำเนินการ (Evaluation) และการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน (Feedback)

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). *โครงการวิจัยคุณลักษณะสำคัญของคนไทยที่พึงประสงค์ตามแต่ละช่วงวัย: รายงานผลการศึกษา*. เอกสารประกอบการประชุมเรื่องยุทธศาสตร์ของสังคมไทยในการสร้างวิถีการเรียนรู้. วันอังคารที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 ณ ห้องกมลทิพย์ โรงแรมสยามซิตี้. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). *จอมปราชญ์นักศึกษา : สังเคราะห์ วิเคราะห์ และประยุกต์แนวพระราชดำริด้าน การศึกษาและการพัฒนาคน*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2546). *จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ : แนวคิดทางสังคมและนโยบายเชิงนโยบาย*. วารสารราชบัณฑิตยสถาน 28 (เมษายน-มิถุนายน): 431-448.
- ชาย โพธิ์สิตาและคณะ. (2543). *รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณสมบัติ : กรณีศึกษา*. กรุงเทพมหานคร. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปฐมมณีโรจน์. (2558). *สาธารณะเรื่องง่ายที่เข้าใจยาก*. <http://www.rsunews.net/Think%20Tank/TT34/Public.htm>
- พระธรรมปิฎก. (2558). *เด็กนักเรียนยกพวกตีกันเพราะคิดล้นขาจิตสำนึกต่อส่วนรวม*. <http://www.budpage.com/b68.shtml>.
- พระธรรมปิฎก. (2559). *เด็กนักเรียนยกพวกตีกัน เพราะคิดล้นขาจิตสำนึกต่อส่วนรวม*. <http://www.budpage.com/ba68.shtml>
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ : บริษัทเอส. อาร์. พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์.
- พระไพศาลวิสาโล. (2544). *วิถีสังคมไทยชุดที่4ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2540). *อุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ว.วชิรเมธี. (2554). *เธอคือโพธิสัตว์*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). *นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ : อาร์ แอนด์ ปรีนซ์.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). *นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: อาร์แอนด์ปรีนซ์,
- สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. (2552). *การพัฒนารูปแบบการเพิ่มประสิทธิภาพการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านหนองกุงวิทยาการ*. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2548). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : ครูสภาตลาดประชารัฐ.
- Chi, Ti-Nan. (1998). *Disappearance of Politics*. Tokyo: Tangible intangible Garden City publication.
- Kraft. F.N. (1992). *Nurturing Social Consciousness Through Church Education*. Dissertation Abstracts International.

Oslon, A., Blekher, L., Chesnokova, V. (1999). *Public consciousness*.

<http://old.russ.ru/ds/english.htm>

Raj, Madhu. (1996). *Encyclopedic Dictionary of Psychology and Education*. Volume 3 (M-Z)

New Delhi : ANMOL Publications PVT.

Sills, D.L. (1972). *Leadership International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York. The

Macmillan & The Free Press.